

Ruimtelijke bevolkingsveranderingen

Prof. Dr. Phil McCann, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Phil McCann schetst twee belangrijke ontwikkelingen. In de eerste plaats is er volgens hem sprake van zowel globalisatie als regionalisering. Daarnaast is er de afgelopen jaren *meer gelijkheid tussen landen* ontstaan en juist *meer ongelijkheid tussen regio's* binnen landen.

Globalisering en regionalisering

Economische activiteiten hebben zich de afgelopen jaren steeds meer geconcentreerd in en rond grote steden. Er is in toenemende mate sprake van een gestegen mobiliteit tussen regio's, congestie in stedelijke agglomeraties en een trek van het platteland naar de stad. Economisch gezien wordt de wereld met andere woorden 'plat', want verschillen tussen plaatsen en gebieden worden uitgewist. Maar volgens McCann klopt dit niet.

Sinds 1990 is het belang van steden en stedelijke regio's wereldwijd enorm toegenomen. Inmiddels woont meer dan de helft van de wereldbevolking in steden. Steden kenmerken zich door veel face-to-face contacten, veel kennisactiviteiten, een hoge productiviteit, innovatie, een groot menselijk kapitaal, creativiteit en ondernemerschap. Het is daarom belangrijk om in de nabijheid van economische activiteiten te werken en te wonen. Alleen zo kan men een veelheid aan face-to-face contacten hebben om optimaal van te profiteren van de concentratie van mensen, kennis en economische activiteiten in de steden. Moderne communicatiemiddelen hebben – tegen de verwachting in – niet geleid tot de mogelijkheid om overal te wonen en toch bereikbaar te zijn. Echte ontmoetingen blijken waardevoller te zijn dan telefoontje, sms'en emails.

De stedelijke regio's worden daarom steeds belangrijker. De wereldwijde concurrentie speelt zich dan ook veel meer af tussen regio's dan tussen landen. McCann noemt als voorbeeld Nieuw Zeeland. Auckland, de hoofdstad van Nieuw Zeeland, is minder groot dan de nabijgelegen Australische steden Sydney en Melbourne. Hoogopgeleide mensen zijn veel mobieler en kunnen daarom gemakkelijk vanuit Auckland naar Sydney of Melbourne trekken als daar meer zaken zijn te doen, omdat daar meer interessante mensen zijn. Een investering van de Nieuw-Zeelandse overheid in onderwijs zal daarom ook meer effect hebben buiten Nieuw Zeeland, namelijk in Sydney en Melbourne dan in Auckland.

EU Nationale convergence and regional divergence

Phil McCann laat zien dat de verschillen tussen de EU-lidstaten langzaam kleiner worden. De welvaart in de nieuwe lidstaten groeit sneller dan van de oude. Er is ook een aantal belangrijke centra bijgekomen, zoals Dublin, Boedapest en Praag, naast de traditionele centra als Londen, Parijs en Amsterdam.

De regionale verschillen binnen de landen worden daarentegen groter: groei vindt voornamelijk plaats in 'capital city regions'. Groei is dus heel ruimtelijk geconcentreerd. Het doet zich vooral voor in grote steden en is daarom niet gelijk verdeeld over een heel land. Vooral in de nieuwe lidstaten zien we dat veel urbanisatie leidt tot concentratie van groei in enkele stedelijke regio's.

De bevolking in alle grote steden in de EU is slechts licht gestegen, evenals het aandeel in het BNP. Er zijn dan ook niet alleen verhuizingen van het platteland naar steden, maar ook tussen steden en nieuw opkomende regio's. Tegelijkertijd is de productiviteit, werkgelegenheid en BNP per hoofd in veel regio's gedaald. Een op de drie EU regio's heeft tussen 2000 en 2003 te maken gehad met een afname van de bevolking. Verwachting van de EU is dat natuurlijke bevolkingsgroei verder af zal nemen, vooral in meer achtergebleven regio's. Dubbele uitdaging van vergrijzing en bevolkingsdaling.

De groei in Europa is vooral gecentreerd in een aantal gebieden wat de stelling van McCann onderbouwd dat er steeds meer ruimtelijke ongelijkheid zal ontstaan. Binnen een land zijn zowel achterblijvende regio's als rijke stedelijke regio's. Zelfs binnen steden zullen de verschillen in welvaart toenemen.

EU: cohesie beleid en regionaal beleid

De EU investeert veel in cohesie beleid, bedoelt om de economische en sociale ontwikkeling in alle landen van de EU te bevorderen. Deze uitgaven zijn de afgelopen jaren sterk gestegen. Een groot gedeelte hiervan gaat naar arme landen en achtergebleven regio's. Eerder waren dit de armste landen en regio's in West-Europa. Momenteel zijn dit vooral nieuwe lidstaten in Midden-Europa. Vanwege deze verschuiving is het beleid onder druk gekomen.

Tot 2013 is het EU beleid gericht op het promoten van economische groei en groei van de werkgelegenheid (in bepaalde achtergestelde regio's) en het stimuleren van gelijke verdeling van welvaart. We zien echter een

ontwikkeling in Europa die niet tot gelijke verdeling van welvaart leidt, maar juist tot regionale verschillen. "EU policy doesn't fit reality"

2009 Barca Review

Phil McCann is als deskundige betrokken geweest bij de Barca Review: een verkenning voor een nieuwe strategie van EU cohesiebeleid. De Barca Review vindt dat de EU meer moet focussen op regio's en minder op landen, Het cohesie beleid moet meer rekening gaan houden met ruimtelijke veranderingen in de bevolking, welzijn en kwaliteit van leven, innovatie, sociaal kapitaal, het delen van kennis en onderwijs..

Nederland

Tot slot schetst hij de ontwikkelingen in Nederland. Er is volgens hem sprake van een trek van de bevolking uit de kern gebieden van de Randstad. Er is sprake van een netwerkstructuur met meerdere centra en van een trek van het platteland naar steden.

Hij onderkent drie ruimtelijk-demografische thema's:

Vergrijzing en 'out-migration' (trek uit het platteland). Jonge, hoogopgeleide mensen trekken van het platteland naar steden. Ouderen blijven over op het platteland and 'they age badly'.

Segregatie en in-migration (trek naar de steden). Doordat veel, vooral jonge en hoogopgeleide mensen naar steden trekken, ontstaat daar concurrentie voor zaken als huizen. Dit leidt ertoe dat de prijzen stijgen en dat de kosten voor levensonderhoud hoger worden. Mensen die al in de steden woonden, worden hier de dupe van. 'They age badly'. De groep middeninkomens groep valt weg, omdat veel werk in dit segment verplaatst wordt naar landen als China. Deze groep kan alleen overleven door lage inkomens banen te nemen. Hun wellbeing gaat dus achteruit.

Vergrijzing en remigratie (high wellbeing). Op latere leeftijd komen mensen weer terug naar het platteland vanwege een hogere kwaliteit van leven

Bedreigd Bestaan 2009

Drs. Jan Dirk Gardenier, directeur CAB

Jan Dirk Gardenier gaat in op het nieuwe onderzoek Bedreigd Bestaan 2009 dat de afgelopen herfst is begonnen. De aanleiding voor dit onderzoek was de sociografische studie Bedreigd Bestaan, de economische, sociale en culturele situatie in Noord-Groningen. 50 jaar geleden voorspelde men een grote daling van de bevolking. Vooral vanwege de mechanisatie van de landbouw trokken veel jongeren weg.

De studie uit 1959 was bedoeld om de bewoners een spiegel voor te houden, de bestuurders van Noord Groningen te informeren en om een noodkreet aan de rijksoverheid te sturen. Door een nauwe betrokkenheid van veel maatschappelijke organisaties en een samenwerking met de Universiteit in Groningen is het een bekende en gezaghebbende studie geworden.

Na 50 jaar blijkt de onderzoeksvraag van toen nog steeds actueel te zijn. De sombere voorspellingen van toen zijn niet uitgekomen. Maar een aantal aanbevelingen zijn wel uitgevoerd, waaronder de schaalvergroting in het openbaar bestuur.

De huidige krimp heeft naast de migratie ook een belangrijke oorzaak in de vergrijzing en ontgroening. Toch blijft migratie een heel belangrijke factor. Het blijkt dat er nog steeds ongeveer 4.500 mensen vertrekken, zowel in 1960 als in 2006. Tegelijkertijd komen er in 2006 en in 1960 ook ruim 3.500 mensen die zich hier vestigen.

In het nieuwe onderzoek, waarbij zoveel mogelijk bewoners van Noord Groningen zullen worden betrokken: huidige bewoners, vertrekkers, terugkeerders en nieuwe bewoners. Het onderzoek wil een aanvulling geven op de bestaande onderzoeken door vooral in te gaan op de niet-materiële aspecten van het wonen op het platteland: sociale samenhang, omgang tussen bewoners, waardenoriëntaties en gedrag.

Het onderzoek zal bestaan uit een vragenlijst op internet, daarnaast zal een groot aantal mensen worden geïnterviewd, zullen projecten met lagere en middelbare scholieren worden uitgevoerd. Het project zal een actuele beschrijving van Noord-Groningen, met een nadruk op haar bewoners opleveren. Hiervan zal ook een

boek worden gemaakt. De website zal zich in de komende maanden ook gaan ontwikkelen tot platform voor initiatieven in de regio.

Als een verdieping op dit onderzoek wordt geprobeerd een aantal promotieplaatsen bij de Rijksuniversiteit Groningen te financieren. Eén promovenda, Korrie Melis, is al ruim een jaar bezig, met haar proefschrift over interne en externe factoren die een rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling in Noord-Groningen tussen 1959 en 2009. De andere twee zullen zich richten op de sociaal-economische en de sociaal-culturele ontwikkelingen en perspectieven in het gebied.

Op de website van CAB www.cabgroningen.nl kunt u meer informatie vinden en kunt u zich inschrijven om deel te nemen aan het onderzoek.

Krimp in Scandinavië

Drs. Erik Ader, oud-ambassadeur Noorwegen

Erik Ader laat een aantal korte fragmenten zien uit de documentaire film "Heftig og begeistret" uit 2001, die een beeld geven van het platteland en de krimpende bevolking in Noord Noorwegen, vlakbij de Russische grens.

Ader beschrijft een aantal verschillen tussen Noorwegen en Nederland. Nederland is vooral een urbaan gebied met veel cultuurgrond en een hoge bevolkingsdichtheid. Noorwegen is meer een plattelandsgebied en kent een veel lagere bevolkingsdichtheid, het land bestaat vooral uit natuurgrond. Nederland en Noorwegen zijn beide welvarende landen met een gelijkwaardige samenleving en een gelukkige bevolking.

Het Noors beleid richt zich op drie punten, te weten: het bevorderen van de werkgelegenheid op kansrijke plekken in de regio, het concentreren van de bevolking in regionale centra (en het concentreren van middelen voor infrastructuur op die centra ten behoeve van de aantrekkelijkheid) en het stimuleren van de bewoning in 'het hoge Noorden'. Om dit te bereiken zet de Noorse overheid financiële middelen uit het oliefonds in voor infrastructurele projecten, heeft zij lagere lasten ingesteld voor het bedrijfsleven in het Noorden en heeft zij strategische besluiten genomen, zoals het stichten van een universiteit in Tromsø. Consequentie van het beleid is dat men delen van het platteland opgeeft.

In Noorwegen is in sterkere mate sprake van een spreidingsbeleid dan in andere landen van Scandinavië. In Zweden woont driekwart van de bevolking in het Zuiden en in Denemarken woont men vooral rondom Kopenhagen.

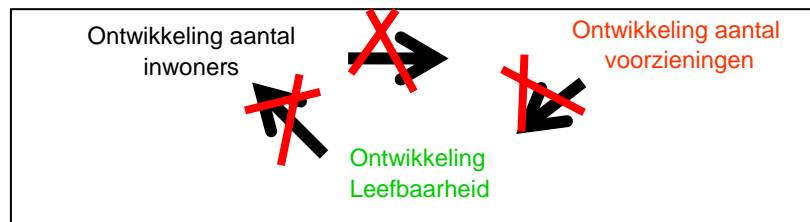
Ader is van mening dat Groningen twee belangrijke lessen kan trekken uit het Noors beleid. In de eerste plaats vindt hij dat men van de Rijksuniversiteit Groningen één van de top 10 universiteiten ter wereld zou moeten maken. Dit leidt tot nieuwe werkgelegenheid en nieuwe inwoners. De invloed hiervan zal volgens Ader tot op 100 kilometer voelbaar zijn, waardoor ook Friesland en Drenthe zullen profiteren. Daarnaast zou men het unieke cultuurlandschap van Noord-Groningen meer moeten inzetten als contrast met andere landschappen in Nederland: 'Vermarkt de rust, ruimte, het eigene, aan de rand van het Werelderfgoed Waddenzee'.

Krimp en sociale cohesie in dorpen: betekenis voor leefbaarheid en vitaliteit?

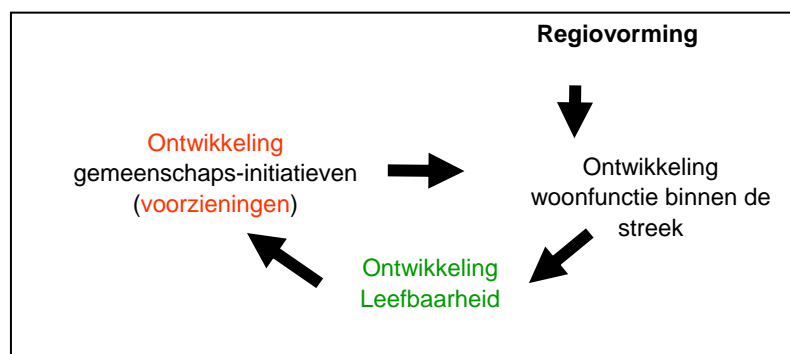
Dr. Frans Thissen, Universiteit van Amsterdam

Thissen beschrijft twee soorten dorpen, het autonome dorp en het woondorp. In het autonome dorp is men geboren of opgegroeid, men werkt er en maakt gebruik van de aanwezige voorzieningen. Alle middelen die men in het autonome dorp verdient, worden ook in het dorp besteed. In het woondorp is men gaan wonen om de mooie woning en de aangename woonomgeving. Voor sociale contacten en voorzieningen is men niet afhankelijk van het dorp. In het woondorp worden middelen buiten het dorp besteed (verplaatste consumptie).

Als we het hebben over de leefbaarheid, geldt voor het autonome dorp dat voorzieningen belangrijk zijn. Voor het woondorp zijn vooral de eigen woning en de woonomgeving belangrijk.

De leefbaarheid van autonome dorpen hangt dus samen met het aantal inwoners en voorzieningen. Voorzieningen zijn hier een middel voor leefbaarheid. In woondorpen is dit niet het geval, daar zijn voorzieningen het resultaat van leefbaarheid. Het aantal inwoners is in deze dorpen niet relevant. Voor woondorpen is de ontwikkeling van een woonfunctie binnen de streek van belang. Dit leidt tot meer leefbaarheid, wat op haar beurt leidt tot de ontwikkeling van gemeenschapsinitiatieven. Dit kunnen ook voorzieningen zijn als een vrijwilligersbibliotheek of –winkel. Voorwaarden voor gemeenschapsinitiatieven zijn ruimtelijke kwaliteit, een ontmoetingsfunctie en een actieve groep mensen die uit zichzelf initiatieven neemt.

Een Bedreigd Bestaan in Noord-Groningen!?

Korrie Melis MSc, promovenda RuG, afdeling Geschiedenis, sectie Economische en Sociale Geschiedenis.

Melis schetst het ontstaan van de Stichting Bedreigd Bestaan en het gelijknamige onderzoek uit 1959. De Stichting Bedreigd Bestaan bestond uit een aantal notabelen uit de regio, die de problemen in Noord-Groningen wilden oplossen door middel van een planologische aanpak. Ze wilden de bewoners van Noord-Groningen de mogelijkheid bieden voor zichzelf op te komen. De Stichting kreeg hierbij hulp van drie prominente Groningers.

De Stichting wilde Noord-Groningen verder ontsluiten en de daarmee samenhangende economische, sociale en culturele belangen van het gebied bevorderen door onder andere het stimuleren van inpoldering, landaanwinning, verkeerswegen en recreatiemogelijkheden.

De aanleiding voor het onderzoek Bedreigd Bestaan was dat onduidelijkheid bestond over de problemen in Noord-Groningen. Het onderzoek was bijzonder in zijn tijd om een drietal redenen:

- Er was sprake van een innovatieve en interdisciplinaire benadering: het zogenaamd 'social indicator research' was tot op dat moment nog niet op brede schaal toegepast. Dit houdt in dat er

niet alleen gebruik werd gemaakt van kwantitatieve data en economische indicatoren, maar dat er ook kwalitatief onderzoek werd gedaan en rekening werd gehouden met sociale indicatoren.

- Gegeven oplossingen: community organization (bewoners moesten zichzelf organiseren om de leefbaarheid te vergroten) en agrarisatie (industriële verwerking van agrarische producten)
- Politieke schreeuw om hulp – regionale identiteit: men gaf aan in Noord-Groningen de ruimte en mogelijkheden te hebben om werkgelegenheid te creëren en zodoende het probleem van overbevolking in de Randstad op te kunnen lossen.

Melis gaat in haar promotieonderzoek onderzoeken hoe de concepten identiteit en leefbaarheid zich hebben ontwikkeld in de regio Noord-Groningen na de Tweede Wereld Oorlog. Het gaat hierbij om leefbaarheid in economische, sociale en culturele termen. Voor het onderzoek gaat zij interviews houden met drie groepen bewoners: jongeren, vrouwen en politici. Het promotieonderzoek van Melis hangt samen met het nieuwe onderzoek Bedreigd Bestaan. Daar waar het onderzoek Bedreigd Bestaan breed is en zich vooral richt op de huidige bewoners van het platteland, specialiseert Melis zich in de ontwikkeling over de afgelopen 50 jaar.